

DOI: 10.18832/kp201819

The Lukavec Brewery Near Fulnek Pivovar Lukavec u Fulneku

Milan STAREC

Černokostelecký pivovarský archiv a muzeum, o.p.s., Českobrodská čp. 17, 281 63 Kostelec nad Černými lesy
e-mail: kvetak@pivovarkostelec.cz

Starec, M., 2018: The Lukavec brewery near Fulnek. Kvasny Prum. 64(3): 131–136

The Augustinian Fulnek brewery was founded in Lukavec probably already during the 16th century. It was rebuilt in 1607 after its temporary closure and then in 1663 after the Thirty Years' War. Under the Josephine reforms the Augustinian monastery was abolished. The owners of the Lukavec brewery then alternated in rapid succession until 1880 when the brewery was bought by Wilhelm Rattay. Thanks to him, there have been major technological changes. Josef Pelz took the place of the master brewer in 1889. He rented the brewery in 1896 and bought it in 1907. The locally significant and fully pro-German Pelz family owned the brewery until the very end of the Second World War. In 1947, the brewery was closed and until the end of the millennium the building became gradually dilapidated and some parts of the brewery collapsed. Since 2000, a small carpentry workshop has been housed in the brewery, the owner of which gradually renews its historical site.

Starec, M., 2018: Pivovar Lukavec u Fulneku. Kvasny Prum. 64(3): 131–136

Pivovar fulneckých augustiniánů byl založen v Lukavci zřejmě již v průběhu 16. století, po dočasném uzavření došlo k jeho obnově roku 1607 a následně po třicetileté válce roku 1663. V rámci josefínských reforem došlo ke zrušení kláštera, majitelé lukaveckého pivovaru se poté střídali v rychlém sledu až do roku 1880, kdy pivovar zakoupil Wilhelm Rattay. Jeho zásluhou došlo k zásadním technologickým změnám. Roku 1889 nastoupil místo sládky Josef Pelz, který si pivovar roku 1896 najmul a roku 1907 ho zakoupil. Místně významná a ryze proněmecká rodina Pelzů vlastnila pivovar až do samého konce druhé světové války. Roku 1947 došlo k uzavření pivovaru do konce tisíciletí budovy chátraly a došlo k ubourání některých částí pivovaru. Od roku 2000 sídlí v pivovaru malá truhlářská dílna, jejíž majitel postupně historický areál obnovuje.

Keywords: history, Lukavec, Pelz, brewery

Klíčová slova: historie, Lukavec, Pelz, pivovar

1 ÚVOD – HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Slezská obec Lukavec leží na cestě mezi slezským městem Bílovcem a moravským městem Fulnekem. Všechna tři místa spojuje mimo jiné úctyhodná pivovarská tradice a s tím související sousedské spory. Pivovary produkovaly srovnatelná množství piva, skončily ve stejném období a kardinální odlišností těchto tří blízkých pivovarských lokalit je jejich současný stav (srovnej Starec, 2013 a 2016). Pouze v Lukavci můžeme mluvit o částečně zachovalých pivovarských budovách a na rozdíl od Fulneku a Bílovce byl Lukavec vždy českou vsí a charakterizováno lépe českou enklávou v německém území.

První zmínka o Lukavci pochází už z roku 1312, avšak předpokládá se daleko starší osídlení oblasti. Při dělení Opavska roku 1377 je v Lukavci připomenut Kunát z Jakubovic. Někdy v polovině 15. století Lukavec získávají Hrotové z Lukavce a roku 1464 je prvně opsán dvůr s mlýnem. Tato informace je důležitá, neboť jednak v areálu dvora se předpokládá trž jakožto sídlo pánů Hrotů z Lukavce, a hlavně v areálu tohoto dvora vznikl pivovar. Roku 1504 Hrotové z Lukavce ves Lukavec prodávají a roku 1513 ho nabývá fulnecký augustiniánský klášter. Tím se Lukavec stává až do josefínských reforem součástí klášterního panství (Hosák, 2004; Tichánek, 2003).

2 PIVOVAR V DRŽENÍ KLÉRU

Fulnecký augustiniánský klášter byl založen roku 1389 a v rámci řeholních aktivit lze předpokládat i vaření piva při klášteře. Klášterní panství zahrnovalo vsi Bílov, Děrné, Jílovec, Pustějov, Starou Ves a od roku 1513 Lukavec. Tyto vsi zůstaly vždy součástí Opavského knížectví – Slezska na rozdíl od fulneckého panství, které bylo zapísáno do Moravských zemských desek. V klášterních vsích se vařilo pivo ve svobodných krčmách a doložené várky jsou v Bílově, Děrném, Jílovci či Pustějově. Lze proto předpokládat i vaření piva při fojtství v Lukavci, ale nebyl doposud nalezen důkaz. Kupříkladu v Bílově je zmíněna svobodná krčma již roku 1329 a smělo se v ní vařit pivo čtyřikrát do roka. Jinak se mělo brát z Bílovce, od roku 1413 z Fulneka a po úplném zákazu vlastních várek jenom z Lukavce (Turk a Schwarz, 1979). Várky vesnických fojtů byly postupně vrchnostmi omezovány a v rámci rozvoje vrchnostenského hospodaření v průběhu 16. století došlo k úplnému zákazu výroby piva na vesnicích. V rámci držav fulneckých augustiniánů došlo k výstavbě jednoho pivovaru pro své panství, a to právě v Lukavci v areálu dvora

(Hosák, 1958). Tento renesanční podnik již můžeme směle nazývat pivovarem na rozdíl od adaptovaných kuchyní vesnických fojtů. Výstavbou pivovaru a postupným zaváděním režijního hospodaření klášterního statku se začíná uplatňovat povinný odběr klášterního piva v rámci panství a přísné postihování neuposlechnutí (Foltýn, 2005). Takto vzniklá situace výrazně přioštrila vztahy s fulneckými právozářníky, kteří se od nabytí svých městských práv, prvně doložených roku 1413, snažili o zásobování celého Fulneckého panství včetně klášterních vsí svým pivem. Fulnecká vrchnost při těchto sporrech podporovala své měšťany, neboť jí z várek plynuly nemalé příjmy a také z důvodu náboženské řevnivosti. Katoličtí augustiniáni vs. protestantská vrchnost a navíc morální úpadek kláštera v 16. století vedly téměř k zániku augustiniánské kanonie. Spory vyvrcholily v průběhu 60. let 16. století, kdy fulnecký pán Baltazar Švajnic z Pilmsdorfu na popud právozářníků nechal uvěznit pustějovského fojta Jiříka. Na příkaz zemského hejtmána ho musel pustit, ale pomstil se mu na jeho pustějovském mlýně. Přesné datum výstavby lukaveckého pivovaru není známo, nicméně můžeme předpokládat v období někdy před výše popsány většími spory, které jistě reagovaly na zvýšenou produkci lukaveckého klášterního piva. Spory pokračovaly i nadále a v rámci oslabení vlivu augustiniánského kláštera došlo k dočasnému uzavření lukaveckého pivovaru. Obnova zpustlého pivovaru nastala roku 1607, kdy císař Rudolf II. povolil obnovu pivovaru v Lukavci a souhlasil se zásobováním klášterních vsí lukaveckým pivem (Zukal, 1912; Peřinka, 1931).

Tyto dedukce jsou zpochybněny článkem v Příloze Opavského deníku (Anonym, 1883b), kde je logicky vysvětleno uzavření klášterního pivovaru ve Fulneku z důvodu dodržení mílového práva právozářníků a následné povolení výstavby nového klášterního pivovaru v Lukavci za hranicí míle roku 1607. Tato teorie posunuje a přesně definuje výstavbu pivovaru v Lukavci, ale bohužel bez odkazu na prameny.

Třicetiletá válka přinesla na Fulnecko bídu, utrpení a další odstávkou lukaveckého pivovaru. Varní kotel musel být zahrabán, klášter musel vyplatit nepříteli mnoho peněz a švédský lid ležel ve městě a zámku fulneckém. Při prodeji fojtství v Pustějově roku 1633 bylo nařízeno odebírat lukavecké pivo, což je nesporně potvrzení lukaveckých várek ještě v tomto roce, nicméně roku 1655 Lukavec nepřiznával berně z prodeje piva a nelze tak očekávat již ani funkci pivovaru. Z roku 1675 se dochoval seznam pivovarů v Opavském knížectví vyrábějících kvartálně více než 100 věder piva a v tomto seznamu Lukavec nebyl. Nicméně v zveřejněném seznamu konsignací z roku 1679 lukavecký pivovar uveden byl, svařovala se pouze piva z ječného sladu a roční produkce činila cca 150 věder. Tato velmi nízká produkce zřetelně vystihovala poválečnou situaci, kdy nebylo krčmářů na panství a znamenalo to vaření piva jednou za kvartál – várka činila 38 věder (Hauer, 1928). Většina pivovarské

literatury datuje vznik lukaveckého pivovaru rokem 1663 a z výše uvedených dat můžeme tuto dataci nazvat znovuoobením pivovarské činnosti.

Oživování hospodářské činnosti ve válkou zrušeném moravskoslezském pomezí trvalo dlouhá desetiletí. V druhé polovině 17. století došlo k výraznému omezení produkce měšťanského pivovaru v Bílovci ve prospěch lukaveckého pivovaru a zřejmě se jednalo o nějaký spor ohledně zásobování klášterních vsí pivem. Z jedné strany právovárečníci fulnečtí a z druhé zase bílovečtí (Pleskot, 1958). Nejednalo se samozřejmě o konkurenci, šlo o spory jednotlivých vrchností. Jednotliví odběratelé lukaveckého piva byli povinni odebírat pouze lukavecké, kupříkladu v Bílově museli pro pivo sami do pivovaru jezdit, vozit ječmen a ještě sládkovi platit za šrotování sladu (Turek a Schwarz, 1979).

Po zrušení augustiniánského kláštera v rámci reformy Josefa II. dne 21. 9. 1784 získává panství náboženský fond a klášterní panství se změnilo na c. k. státní statek Pustějovský se sídlem v Lukavci. Roku 1825 došlo k prodeji statku Čejkům z Badenfeldu a roku 1855 se novým majitelem panství stal Filip Flanderský. V této době panství zahrnovalo vsi Bílov, Děrné, Jílovec, Lukavec, Pustějov, nově Kostelec a Labuť a stalo se součástí panství Fulneckého (Hosák, 1958b). Pěstování chmele na klášterním panství není doloženo, na výkazu ploch z roku 1845 nebyly žádné chmelnice v žádné okolní vsi (ÚAZK, web).

3 MODERNIZACE PIVOVARU ZA WILHELMA RATTAYE

V letech 1873–1874 započala výstavba železniční tratě Fulnek–Opava přes Lukavec. Trať se nepodařilo dokončit díky krizi v roce 1873, ale výstavba měla spojitost i s pivovarem. Jednak tehdejší majitel pivovaru Anton Klos (Antonín Kloss) se snažil o prosazení zbudování zastávky v Lukavci za účelem výstavby nové obchodní sladovny a také trať měla vést přímo přes vodní zdroj pro pivovar (Petr, 2010). Roku 1880 se stal majitelem lukaveckého pivovaru Wilhelm Rattay,¹ někdejší nájemce arcibiskupského pivovaru na Hukvaldech, podílník taktéž arcibiskupského pivovaru ve Vyškově a osoba místně velmi aktivní v mnoha oborech (obr. 1). Jeho zásluhou došlo k zásadním a nezbytným modernizacím závodu. Výstav lukaveckého piva před modernizacemi v roce 1880 činil 4300 hl.² V letech 1882–1883 došlo k výstavbě nové varny (obr. 2) ryze německou firmou Raimund Nietsche v Olomouci a firma zřejmě dodávala i další technologické zařízení (Anonym, 1883a). Překvapivě došlo k výstavbě zcela nových varen v konkurenčních pivovarech Lukavec, Fulnek a Bílovec ve stejný rok 1882. Roku 1884 se oživil projekt železniční tratě za přispění lokálních podnikatelů. Wilhelm Rattay nabídl 1000 zlatých k dokončení, ale nepodařilo se projekt realizovat. Prvním známým sládkem v Lukavci byl dle Likovského (2000) Karel Dvořák od roku 1875 do roku 1884 (Anonym, 1875), ale jedná se o záměnu s Lukavcem u Pacova.³ V průběhu 80. let 19. století se epizodně stihli ve funkci lukaveckých sládků vystřídat ještě Antonín Kloss, H. Kaufmann a následně Mořic Stejskal, který roku 1889 ode-

Obr. 1 Majitel lukaveckého pivovaru Wilhelm Rattay na dobovém snímku (Hýl, 2014).

šel sládkovat do pivovaru v St. Etienne ve Francii. Na pozici sládky poté nastoupil roku 1889 karvinský nadsladovní Josef Pelz ve věku pouhých 31 let a jistě netuše, že v Lukavci zůstane navždy.

4 PELZOVÉ V LUKAVCI

Josef Pelz (obr. 3,4) (dále jako Josef Pelz starší pro lepší orientaci v textu) pocházel z dobře postavené rodiny sedláka v Bílém Potoku u Jeseníku a pivovarskému řemeslu se vyučil v pivovaru Javorník. Po absolvování vojenské služby vystudoval pivovarskou školu v Mödlingu u Vídně a nastoupil do funkce nadsladovního v Karvině, odkud přešel rovnou do Lukavce (Anonym, 1931b). Sládek Pelz se věnoval pivovarství tělem i duší a za jeho éry se v Lukavci výrazně zlepšila kvalita vyráběného piva (Anonym, 1889). Roku 1896 si pivovar od Wilhelma Rattaye najmul (Anonym, 1896a) a založil vlastní firmu „Josef Pelz“, které byl jediným vlastníkem (ZAO, 441). Téhož roku se i oženil.⁴ Josef Pelz byl dlouhá léta členem Spolku pro průmysl pivovarský v ČSR a zároveň Spolku slezských pivovarníků. Druhý jmenovaný spolek, založený roku 1900, sídlil v Opavě a zastupoval zájmy slezských pivovarů včetně moravských enkláv náležících k slezskému finančnímu ředitelství. Zřejmě bylo více než výhodné mít ve spolku zastoupení, neboť před rokem 1918 již ve spolku byly všechny slezské pivovary.⁵ Josef Pelz starší do spolku někdy kolem let 1908–1911, na počátku 20. let 20. století zastával pozici místopředsedy svazu (předseda uváděn nebyl), kolem roku 1925 se zřejmě z veřejného života vytráčí. Josef Pelz starší byl silně proněmecky a antisemitsky smýšlejícím občanem Lukavce, ve stejném duchu vychovával své potomky, svým odmítavým postojem vůči českým spoluobčanům se opravdu netajil a taktéž v pivova-

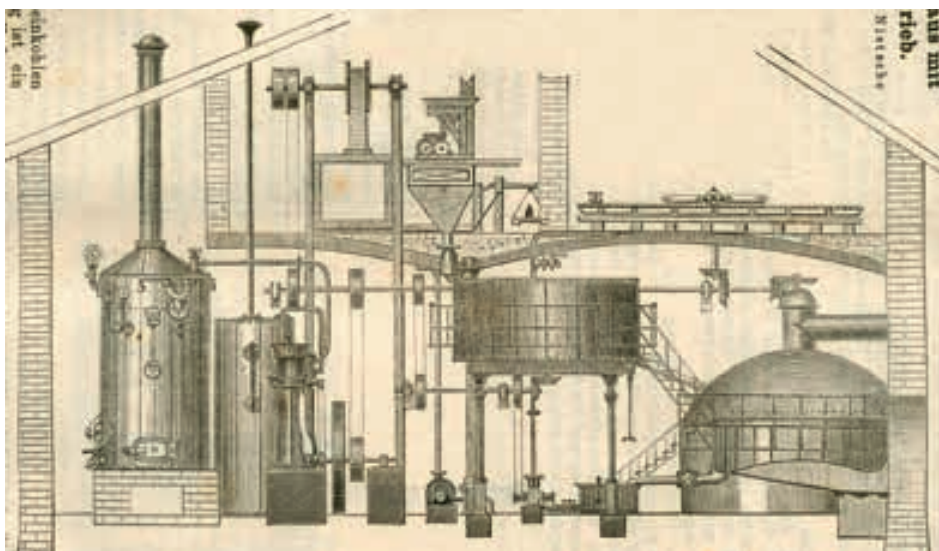
¹ Literatura a pamětníci uvádí čtyři varianty jména: německé Rattay či Rattay a české Rattei či Rattai. Na lukaveckém hřbitově je hrobka Wilhelma Rattaye, ale měl umřít 20. 3. 1899, což neodpovídá prodeji pivovaru v roce 1907 a zřejmě se jednalo o jiného Wilhelma Rattaye? Rattayové pocházeli z Brušperka, kde údajně byla i hrobka rodičů Wilhelma Rattaye, která se však dodnes nedochovala. Wilhelm Rattay se 26. 1. 1870 ve svých 35 letech oženil v Petřvaldě s Adeleide Waldhauserovou, dcerou Wilhelma Waldhausera a Antonie Kudielkové. Antonie Kudielková byla mladší sestra Wáclava Kudielky, zakladatele pivovaru v Petřvaldě a zároveň mladší sestra Leopolda Kudielky, zakladatele pivovaru v Loučce Bocheté. Josef Jung, nájemce hukvaldského pivovaru, byl zase bratr manželky Wáclava Kudielky. Propojení mezi pivovarskými bylo značně propletené.

² Pivovarská periodika na konci 19. století přinášela pravidelné informace o výstavě pivovarů jen nad 10 000 hl vystaveného piva, a proto se nedochovalo více statistických dat.

³ Karel Dvořák údajně působil zároveň na postu sládky na Starém Jičíně, ve funkci nájemce pivovaru v Čechtíně na vzdáleném Třebíčsku a jako sládek pivovaru v Lukavci u Pacova. Informace nepůsobí zcela věrohodně a při představě, že v našich zemích působilo sedm sládků stejného jména se mohlo jednat o pochybení ve statistikách. A aby nebylo málo Dvořáků, tak existovaly tři pivovary s německým názvem Luck - Luk (Lukavec u Fulneku, Lukavec u Pacova a Luka u Žlutic). Podle inzerátů v Kvasu a Pivovarských listech měl knížecího(?) sládky Karla Dvořáka v blíže neurčeném Lukavci střídat Jan Novák, což je záměna s Lukavcem u Pacova a navíc v Lukavci u Fulneka bychom očekávali spíš německá jména.

⁴ Firma: Josef Pelz, provoz: pivovar, místo: Luck, majitel firmy: Josef Pelz. Roku 1926 došlo k přejmenování Luck na Lukavec.

⁵ Ve spolku bylo roku 1917 24 členů a fungovalo 20 pivovarů, takže bylo zastoupeny i pivovary moravské odvádějící daně v Opavě.

Obr. 2 Typizovaná varna Raimunda Nietscheho z roku 1876, kterou můžeme předpokládat i v Lukavci. Zleva stojatý parní kotel a malý parní stroj, který pohání hlavní transmisi varny, dále vystřávací a zároveň scezovací otevřená kád', nad kterou je umístěný šrotovník a vpravo kotel na přímý otop, nad varnou je umístěn chladicí štok s větrákem (Anonym, 1876).

Obr. 3 Josef Pelz starší na fotografii nekrologu, který vyšel roku 1931 v časopise Das Kuhländchen (Anonym, 1931b).

ru Čechy nesnesl. Snažil se o poněmčení české obce z pozice nejbohatšího muže Lukavce, a to jak fyzickým nátlakem kupříkladu na české učitele či napadáním výsledků voleb soudními spory (Anonym, 1908).⁶

První známý výstav lukaveckého pivovaru ve 20. století se dochoval z roku 1901 a činil 7945 hl (Anonym, 1901). Další publikovaný výstav za období 1903/1904 (stejně i 1904/1905) činil pouhých 450 hl, což je nepravděpodobné. Výstav ze sezóny 1907/1908 činil 7157 hl a byl udáván naprosto shodně na hektolitr až do roku 1912. V dalších letech produkce kolísala dle hospodářské a politické situace v rozmezí 2500–7000 hl vystaveného piva (Likovský, 2006). Ne Konzistentní data souvisí bezesporu se špatnou komunikací mezi českou pražskou centrálou Kvasu a vzdáleným silně proněmeckým slezským pivovarem v Lukavci.

Roku 1907 Josef Pelz starší pivovar v Lukavci zakoupil a i nadále zastával místo sládka až na válečný rok 1915, kdy zde sládkoval jistý Stanislav Kulinowski. Před první světovou válkou byla v pivovarských kalendářích prvně zmíněna i velikost varu, jež se rovnala 35 hl. Místo podstaršího zastával Jindřich Hainz a účetního František Reimnitz (Reimnitz). Od počátku první světové války místo podstaršího obsadil Sylvester Tögel a účetního Rudolf Teltschik. Na počátku 20. let 20. století se na místě podstaršího objevil František Wiltsch, kterého kolem roku 1923 vystřídal Josef Pelz mladší a na místě účetního se objevil Karel Niedetzky a záhy Robert Kutscher. V pivovarském periodiku Kvas se roku 1924 objevila zajímavá informace, že 12. 8. 1924 zemřel po delší nemoci dlouholetý sládek pivovaru v Lukavci u Fulneku František Wiltsch (Anonym, 1924). Naskytá se logické vysvětlení, že funkci sládka zastával dlouhou dobu František Wiltsch, Josef Pelz starší pivovar řídil a z podstaty své stavovské cti se nechával od pivovarských statistik uvádět jako sládek. Leč jedná se jen o spekulaci, která však funguje analogicky dodnes. Var se navýšil na 40 hl, čehož bylo dosaženo jistě nějakým technickým způsobem a ne novou varnou. Však o několik let později byl uváděn var střídavě 42 hl a 40 hl. Pivovar korespondoval pouze německy a dle inzerátů byli přijímáni pouze osoby německé národnosti (Anonym, 1923). Roku 1928 vyšla v pivovarském časopise Kvas zajímavá a všeříkající zpráva: „Pan Josef Pelz, majitel pivovaru v Lukavci u Fulneku,

Obr. 4 Lukavec_foto_1 – Podpis Josefa Pelze staršího s razítkem pivovaru v roce 1914 (SOKA, 106)

slavil dne 31. srpna t.r. své 70. narozeniny. Jest plných 55 let ve svém povolání činný a řídí ještě dnes svůj podnik osobně se vzornou péčí a obezřetností.“ (Anonym, 1928). Josef Pelz starší zemřel 8. 12. 1930 ve svých požehnaných 73 letech (Anonym, 1931a).⁷ Mimo své pivovarské aktivity působil ve funkci starosty obce, řídicího zemědělského skladu ve Fulneku či jako velitel místních hasičů. Odreagování po tvrdé práci nacházel v klidu lesa jako vášnivý nimrod (Anonym, 1931b).

Pivovar zdědil prvorozený syn Josefa Pelze staršího Josef Pelz mladší (ZAO, 441), místo podstaršího nastoupil Vilém Frank před vypuknutím druhé světové války vystřídaný Františkem Seidlerem. Na místě účetního nacházíme Erwina Drösslera a následně Gustava Hausnera, J. Franka a Romana Pumperlu. Pivovar korespondoval od 30. let 20. století německy a česky (Urbanek, 2004; Archiv, a). Josef Pelz mladší zastával post lukaveckého starosty, měl mnoho společenských aktivit a jeho rodina se hlásila k německé národnosti stejně jako jeho rodiče. V roce 1935 lukavecký pivovar velikostí výstavu zaujímal 57. místo z 67 funkčních pivovarů Moravy a Slezska

⁶ Německá „kultura“ ve Slezsku. V Lukavci u Bílovce ve Slezsku, kde je na 500 obyvatelů české národnosti a jen asi 100 Němců, zmocnil se obecní správy sládek Jos. Pelz. Samoizvanec a uchvatitel Pelz chce obec poněmčiti a užívá k tomu nejsurovějších prostředků. Nejvíce nenávidí nadučitele p. Cočka, poněvadž nechce ve škole poněmčovati. Letos 27. dubna ztýral starosta Pelz p. nadučitele tak, že týž tři neděle byl nemocen. Německý surovec octl se následkem toho před soudem pro těžké ublížení na těle a byl odsouzen na měsíc do těžkého žaláře (Anonym, 1903a). Opavský týdeník mimo detailní popis hrůzného činu poznamenal: Obec Lukavec konečně oddychne si, když správa její dostane se z rukou člověka tak rabiátního, jakým se osvědčil šéřitel mosenovské kultury a velký ctitel Nordmarky pan sládek Pelz (Anonym, 1903b).

⁷ Josef Pelz starší (31. 8. 1858–8. 12. 1930) měl s Emmou Pelzovou rozenou Hoppovou z Bílovce (1872–1940) svatbu dne 27. 4. 1896 a měli spolu devět dětí – Olgu Jarolímovou (dříve Kostronovou, manželku Adolfa Kostrona zemřelého roku 1927), Josefa Pelze (1892–1943), Emmu Krommerovou, Hildu Karglovou, Rudolfa Pelze, Norberta Pelze, Bedřicha (Fritze) Pelze (21. 8. 1906–23. 1. 1937), Marii Pelzovou a v době úmrtí nezletilého Helmutha Pelze (1914–1943). V době úmrtí Josefa Pelze st. měl pivovar aktiva 1 177 118 Kč 20 h, dluhy 224 794 Kč 40 h, čistou pozůstalost 932 323 Kč 80 h (Anonym, 1896b a ZAO, 441).

Obr. 5 Ryze německý pivovarský motiv v bývalé pivovarské restauraci, 2012 (foto autor).

v závěsu za pivovary ve Fulneku a v Bílovci, ale před sousedními pivovary v Odrách a Příboru. Produkce pivovaru zahrnovala 97% výčepního piva, 3% ležáku a před první světovou válkou se dokonce svařovalo speciální bavorské pivo. Tento speciál se vařil jistě i nadále, neboť místní pamětníci vzpomínají speciální tmavou šestnáctku a ze srovnání výše popsané charakteristiky a německé oblasti můžeme předpokládat spíše německý doublebock než český speciál (David, 2012).

Pivovar přistoupil v 30. letech ke kartelové dohodě a název firmy zněl „Josef Pelz Bierbrauerei Luck bei Fulnek“. Pivovar nebyl ani na pohon strojní, ani parostrojní, ani vaření parou, takže můžeme předpokládat ruční provoz s částečnou mechanizací. V období druhé světové války nebylo Slezsko vůbec v pivovarských kalendářích uváděno a informace jsou kusé. Za války se produkovalo čtyřstupňové pivo a vařil jej Josef Mikš, v Lukavci vyučený sladovník, který se v kritických chvílích přidal na stranu okupantů bezesporu pod nátlakem Pelzů (obr. 5). Josef Pelz mladší zemřel 10. 7. 1943 a jeho životní role a postoje byly sumarizovány v nekrologu – majitel pivovaru a hospodář, starosta obce, představený místních sedláků, člen NSDAP a nositel medaile za válečné zásluhy (Anonym, 1943). Řízení pivovaru převzal Josefův bratr Helmut Pelz. Helmut však ještě téhož roku padl na frontě a pivovar vedla nadále vdova Pelzová. Ta však, jakožto rodilá Němka, roku 1944 odešla do Německa a došlo k dočasnému zastavení výroby piva (Vladař, 2000).

5 KONEC LUKAVECKÉHO PIVOVARU

Roku 1945 byl provoz pivovaru se sladovnou obnoven a zároveň došlo k zestátnění německého majetku. Národním správcem se stal František Šindler, účetním Eduard Čech, sklepmistrem a zástupcem sládky se stal František Pavlík. Záhy se František Pavlík stal sládkem a název firmy byl roku 1946 počeštěn. Firma se dočasně jmenovala „Pivovar Lukavec, Josef Pelz – nár. správa“ a následně „Národní správa fy Josef Pelz, pivovar Lukavec, p. Fulnek, Slezsko“. V květnu roku 1947 byl pivovar výměrem ministerstva výživy číslo 49819-IV/2 z 27. 6. 1946 zastaven (Konečný, 1950). Přežil tak o dva roky konkurenční pivovar bratří Kostronů ve Fulneku, ale jeho druhý rival, pivovar v Bílovci, ještě dva roky svařoval své rmuty. Prvního prosince roku 1947 došlo k předání všech budov již bývalého pivovaru do vlastnictví obce, 27. června roku 1949 došlo ke zrušení národ-

Obr. 6 Firemní hlavička z doby, kdy už byli oba Josefové Pelzové po smrti a zůstal po nich jen název firmy (ZAO, 441).

ní správy, byl odvolán František Šindler ze své pozice a pivovar byl oficiálně zrušen (ZAO, 441).

Po únorovém puči využívalo prostory pivovaru a celého dvora místní Jednotné zemědělské družstvo, a to tradičně intenzivně bez údržby budov. Proběhla velká devastace celého areálu, nevhodné přestavby, statické poruchy a částečné demolice. Vážně se uvažovalo o zbourání celého areálu pivovaru včetně sklepů mimo areál pivovaru. Po roce 1989 budovy pivovaru bez využití rychle podléhaly zkáze až do příchodu nového tisíciletí. Od roku 2000 má areál nového majitele, u kterého lze s povděkem pozorovat zájem o budovy, postupnou dílčí záchranu a ubourání těžko využitelných a staticky narušených celků, jakými byly oba komíny či část chladného hospodářství. Hvozdivý komín byl ubourán 16. dubna 2003. V roce 2018 v pivovaru provozoval majitel truhlárnu.

6 STAVEBNĚ-TECHNOLOGICKÝ POPIS PIVOVARU

Pivovar se sladovnou tvoří část nepravidelného uzavřeného dvora v historickém centru obce s č.p. 1 (v době národní správy nesl pivovar číslo 74) (obr. 7). Objekty celého dvora tvořily velmi vzhledný hospodářský komplex, kde fasády byly opatřeny vápennou omítkou, okenní a dveřní otvory byly ozdobeny barevně zvýrazněným nadokenním obloukem z režných cihel. Všechny okenní a dveřní otvory byly osově symetrické jak vertikálně, tak horizontálně. Fasády byly členěny ozdobnými římsami a místy lizenovými rámy. V rámci aktivit místního Jednotného zemědělského družstva zůstal objekt v podstatě bez fasád, každé okno má dnes jiný tvar a velikost a po jeho činnosti zůstala značná ekologická zátěž.

Samotný pivovar (GPS: 49°45'6.184"N, 17°55'6.283"E) a sladovna je nepravidelného složitého půdorysu, odrážející mnohé přestavby. Původně se jednalo o dvůr (obr. 8), snad s tvrzí, a provozy pivovaru se sladovnou byly do těchto prostor adaptovány nejspíše v průběhu 16. století. Uprostřed dvora stávala vodní nádrž. Původní tvrz nebo renesanční pivovar není zřetelný ani v náznamech a žádné archeologické průzkumy či standardní SHP doposud neproběhly. Při pohledu ze severovýchodu na jihozápad stojí hlavní vjezd do pivovarského dvora. Vlevo od vjezdu stojí někdejší hospodářské budovy a údajně i bednárna. Nad průjezdem byl umístěn chladicí štok, který byl ubourán údajně záhy po roce 1948. Na mapě z roku 1836 nebyl tento chladicí štok vyznačen, a tak se jistě jednalo o dostavbu z počátku 80. let 19. století. Vpravo na chladicí štok navazovala varna s kotelnou. Varna i chladicí štoky měly být dle vyprávění pamětníků měděné, což se nepodařilo potvrdit. V průčelí varny je dodnes dochován letopočet 1964 s ozdobnou větvičkou jakožto jediný pozůstatek s náznakem estetického citění minulého režimu. Směrem do dvora pak stával varní komín kulatého půdorysu a těleso hvozdu s tradičním zakončením. Původně tzv. kloboukem pana starého a později otočnou tzv. bábou s regulací tahu. Tradičně teplá hospodářství varny a hvozdu z ekonomických důvodů stály u sebe. Hvozdu bez nadstřešní části komínu se dochoval dodnes a dokonce v něm ještě roku 2005 byly obě lísky, otvory po kaloriferech a v sousedství hvozdu vrátek. Hvozdu byl na ruční práci bez vendru. Na hvozdu navazuje humno lichoběžníkovitého půdorysu zaklenuté na dva středové pilíře s českými plackami ohraničenými klenbovými pasy. Obvodové zdívo je kamenné a klenba cihelná. Podlaha v roce 2005 nebyla žádná. Směrem do dvora býval kdysi náduvník, který bylo možné identifikovat jen díky ječmenné násypce. Nad humnem a v sousedství směrem k silnici bývaly sladové a ječné pudy – zcela přestavěno. Na humno navazuje relativně modernější prostor s železobetonovým stropem a zřejmě novější humno. Dále je konglomerát sklepů různého stáří. Od valeně klenutých s lunetami a vytaženými hřebínky po vysoké klenuté sklepy druhé poloviny 19. století až po prostory zaklenuté do I profilů. Přesná funkce není identifikovatelná množstvím adaptací, avšak jedna prostora navazující na novější humno připomíná valach. Velká část sklepů s lednicemi je zbourána (obr. 9, 10). Led se sypal od silnice a na dobových snímcích je zřetelná násypka. Sklepy a spilky byly vybaveny dřevěnými nádobami, kádě byly údajně modřínové (Vladař, 2000). Místy jsou zřetelné pravidelné otisky v podlaze připomínající umístění kantýřů. Na toto chladné hospodářství navazuje objekt bývalého pivovarského hostince, v kterém se kupodivu dodnes dochoval úchvatný pivovarský motiv v omítce někdejšího lokálu. Uprostřed dvora stával otevřený přístřešek z analogických případů připomínající bednárnou a požahovnu. Pivovarský rybník dodnes leží za obcí směrem na Fulnek po pravé straně a na cisařském otisku stabilního katastru Lukavce z roku 1836 nebyl vyznačen. Tudíž jeho zřízení souviselo jistě s potřebou

Obr. 7 Skica – Stavebně-technologické uspořádání pivovaru, které vychází z terénního výzkumu autora a není podloženo žádným inventářem či stavebními plány (nákras autor).

intenzivního ledování a přechodem na spodní kvašení. Tento tzv. Pelzův rybník byl využíván v zimě na led a mimo ledovací sezonu došlo k jeho vypuštění a pěstování trávy na seno. V rámci pivovarského dvora Pelzové chovali velké množství dobytka a sena nebyl nikdy dostatek. Produkce ledu sloužila účelům samotného pivovaru, lukaveckých hostinců a také na prodej. Z důvodu malé kapacity vlastních lednic kupoval led z Lukavce i konkurenční pivovar bratří Kostronů ve Fulneku. Vzhledem k faktu, že si Olga, dcera Josefa Pelze staršího, vzala za muže Adolfa Kostrona, syna majitele fulneckého pivovaru, tak to asi zase taková konkurence nebyla (Anonym, 1921–22). Spíše naopak. Pivovarské studně a zásobníky vody bývaly umístěny směrem na Bílovec v kopci asi 600 metrů od pivovaru při potůčku levobřežně napájejícím Gručovku. Roku 2012 byl dochován jeden betonový zaklenutý zásobník. Ostatní pozůstatky vodního hospodářství lukaveckého pivovaru údajně zničila povodeň v roce 1997. Těsně u pivovaru právě při Gručovce je také studna, ale její voda byla využívána jen k hospodářským účelům. Studně byly údaj-

Obr. 9 Sklep s lednicí, který byl vystavěn ještě před přechodem na spodní kvašení, stával naproti pivovaru přes cestu směrem ke hřbitovu. Před několika lety byl zbourán, 2005 (foto autor).

ně znečištěny vinou neschopného agronoma (Dulanský, 2008; David, 2012). Další pivovarský sklep se nacházel naproti pivovaru směrem pod kostel. Tento sklep o přibližném rozměru 20 x 5 metrů končil skalním masivem, kde se ukládal led, byl zaklenut lomovým kamenem a podlaha vypádována kvůli odtoku vody. Jeho stav byl tristní, dlouhou dobu se vedly spory o jeho zbourání, kterému nakonec neunikl v letech 2013–2015. Dle místních sloužil jen pro uskladnění brambor, ale sklep nesl jasné pivovarské atributy. Poslední typický pivovarský sklep s předsklepím leží na konci obce vlevo v areálu dřevařské firmy směrem do lesa. U tohoto sklepa (GPS: 49°44'55.46"N, 17°54'57.99"E) se požahovaly sudy a říkalo se mu „smolirna“. Tento sklep stejně jako rybník nebyl vyznačen na mapě v roce 1836, ale sklep pod hřbitovem ano. Pivovarský ječmen si Pelzové částečně pěstovali na vlastních polích a částečně dokupovali (ÚAZK, web).

Rozvoz piva probíhal koňským povozem a posledním kočím byl jistý Šimečka. Ten si dřevěné transportní sudy přikrýval větvemi před

Obr. 8 Pohled do pomalu rekonstruovaného dvora bývalého lukaveckého pivovaru se stále dominantním sladovnickým hvozdem a kostelíčkem se hřbitovem v pozadí, 2005 (foto autor).

Obr. 10 Demolice sklepů a lednic, v pozadí vpravo budova dalšího chladného hospodářství, nedatováno (David, 2012).

slunkem, a to buď lipovými při zásobování českých obcí anebo dubovými při závozu německých lokalit (Vladař, 2000).⁸ Údajně se lukavecké pivo čepovalo ve 32 hostincích a zásobovací region nezahrnoval pouze okolní obce, ale lukavecké pivo bylo na čepu i v okolních městech. Josef Pelz si hostince v centrech měst kupoval a jednalo se kupříkladu o pivnici ve Fulneku (snad č. 6, Arbeiterheim, pozdější Komunální služby), pivnici v Bílovci v číslech 191 a 192 na tehdejší Kleppichově třídě, v Novém Jičíně U Slunka atd. V samotném Lukavci provozovali hostinskou živnost v meziválečném období tři podniky a to na čísle 1 výše zmíněný Pelzův pivovarský hostinec s pivovarskou zahradou a dále na číslech 25 (Terezie Schindlerová) a 62 (Karel Sokol). Ve všech putykách se čepovalo lukavecké (SOKA, 11).

Poslední připomínkou pivovarské tradice v Lukavci je majestátní a osamělý hrob rodiny Pelzů na zdejším hřbitově nad pivovarským sklepem či hrobka Wilhelma Rattaye opodál.

⁸ Některé informace pana Jaroslava Vladaře je nutné brát velmi kriticky. Kupříkladu uvádí, že varna měla objem 200 hl a vařilo se pětkrát týdně. To by znamenalo výstav 52 000 hl ročně a takto velká varna by se do objektu nevešla. Obdobně bych hodnotil informaci, kdy plzeňský sládek tvrdil, že lukavecké pivo bývalo jediným konkurentem Prazdroje. To se tvrdí o téměř každém uzavřeném pivovaru.

LITERATURA / REFERENCES

- Anonym, 1875: Kvas, číslo 3, 1. 3. 1875: 62.
 Anonym, 1876: Allgemeine Zeitschrift für Bierbrauerei und Malzfabrikation, číslo 9, 1. 5. 1876: 223.
 Anonym, 1883a: Complete Brauereien und Malzfabriken wurden im Jahre 1882–1883. Der Böhmische Bierbrauer, VIII.: 481, 549.
 Anonym, 1883b: Pustějov. In: Příloha k Opavskému Týdenníku. číslo 46. 8. 9. 1883: 1.
 Anonym, 1889: Kvas, číslo 19. 1. 10. 1889: 464.
 Anonym, 1896a: Z kruhů pivovarnických. Národní listy 1896. Roč. 36. č. 105, odpolední vydání: 6.
 Anonym, 1896b: Kvas, číslo 10, 15. 5. 1896: 246.
 Anonym, 1901: Moravská orlice, číslo 188, 17. 8. 1902: 6.
 Anonym, 1903a: Lidové noviny, číslo 162, 18. 7. 1903: 3.
 Anonym, 1903b: Opavský Týdenník, číslo 54, 15. 7. 1903: 3.
 Anonym, 1906: Moravská orlice, číslo 12, 16. 1. 1908: 2.
 Anonym, 1921–22: Kvas, číslo 27: 241.
 Anonym, 1923: Deutsche Post, číslo 163, 15. 7. 1923: 10.
 Anonym, 1924: Kvas, číslo 51, 20. 8. 1924: 539.
 Anonym, 1928: Kvas, číslo 37, 12. 9. 1928: 407.
 Anonym, 1931a: Zpráva jednatelská za rok 1930–31. Spolek pro průmysl pivovarský v Československé republice.
 Anonym, 1931b: Das Kuhländchen, 12. Band, Neu-Titschein: 172.
 Anonym, 1943: Deutsche Post für das Sudetenland, číslo 190, 13. 7. 1943: 4.
 Archiv, a: Archiv černokosteleckého pivovaru, neinventarizováno.
 David, V., 2012: Osobní archiv a rozhovor. Lukavec.
 Dulanský, J., 2008: Osobní rozhovor. Lukavec.
 Foltýn, D., 2005: Encyklopedie moravských a slezských klášterů. Libri, Praha. ISBN 80-7277-026-8.
 Hauer, V., 1928: Akcízy z nápojů a masa a daň z chovu dobytka v druhé polovině 17. století. Věstník matice moravské, Opava 33-34: 1–22.
 Hosák, L., 1958a: Historický místopis Bíloveckého okresu III. In: Bílovecko 6: 14.
 Hosák, L., 1958b: Historický místopis Bíloveckého okresu IV. In: Bílovecko 7: 13–5.
 Hosák, L., 2004: Historický místopis země Moravsko-Slezské. Praha. ISBN 80-200-1225-7.
 Hýl, J., 2014: Osobní archiv. Petřvald.
 Konečný, V., 1950: Pivovarsko-sladařská ročenka 1950. Praha.
 Likovský, Z., 2000: Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900. VÚPS Praha. ISBN 80-902658-5-5.
 Likovský, Z., 2006: Pivovary československého území 1900–1948. VÚPS Praha. ISBN 80-86576-21-3.
 Peřinka, F., V., 1931: Augustiniáni kanovníci ve Fulneku do války tříacetileté. In: Sborník historického kroužku. Roč. XXXII. Praha.
 Petr, M., 2010: Nedostavěná železniční trať Opava – Fulnek 1873–74. web: <http://www.nedostavenatrat.estranky.cz> (accessed Apr. 24, 2018)
 Pleskot, J., 1958: Město Bílovec v období vestfálského míru. Bílovecko, 11: 5–8.
 SOKA, 11: SOKA Nový Jičín, ONV Bílovec, Rejstřík koncesí hostinských a výčepnických pol. okresu bíloveckého 1936, i.č. 11.
 SOKA, 106: SOKA Nový Jičín, AO Sedlnice, i.č. 106, 512.
 Starec, M., 2016: Pivovarství v Bílovci a Velkých Albrechticích. 62(6): 173–179.
 Starec, M., 2013: Fulnek. In: Kvasny Průmysl. 59(4): 105–110.
 Tichánek, J., Šerý, Z., 2003: Šlechtická sídla na Novojičínsku. Opava. ISBN 80-239-1707-2.
 Turek, A., Schwarz, F., 1979: 650 let Bílova. In: Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 23.
 ÚAZK, web: <http://historickemapy.cuzk.cz> (accessed Apr. 24, 2018)
 Urbanek, A., 2004: Spis browarův na Šlasku. Oppeln.
 Vladař, J., 2000: Rozhovor 25. 6. 2000. Region 2000.
 ZAO, 441: Zemský archiv Opava, KS v Opavě, Oddělení firemních spisů 1863–1949(1970), Josef Pelz, i.č. 441, sign. AI238.
 Zukal, J., 1912: Paměti Opavské. Črty kulturní a místopisné. Opava.

Manuscript received / Do redakce došlo: 22/02/2018
 Accepted for publication / Přijato k publikování: 24/04/2018